

GOEDE VRIJDAG

Eveneens verschenen van Tom Wright

Eenvoudig christelijk

Verrast door hoop

Goed leven

Gewoon Jezus

Pleidooi voor de Psalmen

Hoe God koning werd

Goed nieuws!

De Bijbel en het gezag van God

Matteüs voor iedereen, deel 1 en 2

Marcus voor iedereen

Lucas voor iedereen, deel 1 en 2

Johannes voor iedereen, deel 1 en 2

Paulus voor iedereen – Romeinen, deel 1 en 2

Paulus voor iedereen – 1 Korintiërs

Paulus voor iedereen – 2 Korintiërs

Paulus voor iedereen – Galaten en Tessalonicenzen

Paulus voor iedereen – Gevangenisbrieven

In voorbereiding

Paulus – een biografie

Overige delen van de serie *Nieuwe Testament voor iedereen*

Tom Wright

Goede Vrijdag

De dag dat de Revolutie begon

wb Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

© N.T. Wright 2016

Oorspronkelijke uitgever HarperCollins Publishers, New York, U.S.A.

Oorspronkelijke titel *The Day the Revolution Began – Reconsidering the Meaning of Jesus's Crucifixion*

© 2018 Nederlandse vertaling: Uitgeverij Van Wijnen, Postbus 172, 8800 AD Franeker
www.uitgeverijvanwijnen.nl

Vertaling Arend Smilde

Omslagontwerp Garage/BNO

ISBN 978 90 5194 547 8

NUR 707

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd in welke vorm dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form whatsoever without previous written permission from the publisher.

Voor Leo

Zie, de Leeuw heeft overwonnen!
(Openbaring 5,5)

Inhoud

Opmerking van de vertaler 9

Deel 1

Inleiding

1. Aanstootgevend maar van vitaal belang – *Waarom het kruis?* 13
2. Worstelen met het kruis, toen en nu 18
3. Het kruis in de context van de eerste eeuw 58

Deel 2

‘Overeenkomstig de Schriften’

De verhalen van Israël

4. Het roepingsverbond 79
5. ‘In al de Schriften’ 93
6. Gods Aanwezigheid en de vergeving van zonden 110
7. Lijden, verlossing en liefde 123

Deel 3

Revolutionaire redding

8. Nieuw doel, nieuwe mensheid 147
9. Het bijzondere Pesach van Jezus 169
10. Het verhaal van de redding 195
11. Paulus en het kruis – *Buiten de Romeinenbrief* 225
12. De dood van Jezus in de Romeinenbrief –
De nieuwe Uittocht 258

13. De dood van Jezus in de Romeinenbrief – *Pesach en verzoening* 288

Deel 4

De revolutie duurt voort

14. Pesachmensen 343

15. De machten en de macht van liefde 368

Dank 401

Noten 405

Register van Bijbelplaatsen 407

Opmerking van de vertaler over Bijbelcitaten

In de oorspronkelijke, Engelse editie van dit boek zijn citaten uit de Bijbel gewoonlijk door de auteur direct uit het Hebreeuws of Grieks vertaald. Het leek mij niet verstandig deze exercitie in het Nederlands te herhalen (waarvoor ik hoe dan ook deskundige hulp had moeten inroepen) en ook niet om de deze citaten uit het Engels te vertalen. Consequente weergave van de citaten in één bekende Nederlandse vertaling was praktisch onmogelijk. Uiteindelijk bleek het beste systeem als volgt te zijn:

1. In principe telkens naar bevind van zaken kiezen voor een van twee recente Nederlandse vertalingen: de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) van 2004 of de Herziene Statenvertaling (HSV) van 2010, met incidentele uitstapjes naar andere vertalingen.
2. Al deze citaten op enkele oppervlakkige punten harmoniseren, zodat er toch een zekere eenheid ontstaat.
3. Niet vermelden welke vertaling er wordt geciteerd.

De oppervlakkige harmonisatie betreft drie zaken:

1. In citaten uit het Oude Testament is de vanouds bekende vertaling 'HEER' of 'HE(E)RE' voor de naam van God overal vervangen door de directe transcriptie van het Hebreeuws, 'JHWH'.
2. In citaten uit het Nieuwe Testament is het Griekse woord voor 'Gefalfde' overal vervangen door het Hebreeuwse, dat wil zeggen 'Christus' door '(de) Messias'.
3. Het persoonlijk voornaamwoord krijgt een hoofdletter wanneer het naar God verwijst, maar niet wanneer het naar Jezus verwijst.

De eerste twee maatregelen nam ik in navolging van de auteur, de derde niet. Over het genoemde onderscheid in hoofdlettergebruik valt natuurlijk

GOEDE VRIJDAG - DE DAG DAT DE REVOLUTIE BEGON

te twisten. Mijn doorslaggevende overweging vóór het onderscheid is – of werd op den duur – dat ik op deze manier de auteur niet voor de voeten loop, en het meeste recht doe aan de voorzichtige, voor de goede verstaander spannende en soms tot een zekere ontknoping leidende manier waarop de verhouding van Jezus tot God en daarmee de Drie-eenheid in dit boek ter sprake komt.

Deel 1

Inleiding

1

Aanstootgevend maar van vitaal belang

Waarom het kruis?

‘JONGE HELD WINT HARTEN’. Als er in Jeruzalem kranten hadden bestaan in het jaar dat wij nu aanduiden als A.D. 33, dan zou daarin *geen* bericht met deze kop zijn verschenen. Toen Jezus van Nazaret daar een gruwelijke dood stierf, gekruisigd door soldaten van het Romeinse leger, was er niemand die hem als een held zag. En toen vervolgens zijn lichaam haastig in een graf werd gelegd, was er niemand die zei dat zijn dood een schitterende overwinning was geweest, een heroïsche marteldood. Zijn beweging was eigenlijk maar een zootje ongeregeld geweest, en nu was het voorbij. Er was niets veranderd. De zoveelste jonge leider was op wrede wijze uitgeschakeld. Rome was daar heel goed in. De keizer heerste. De dood had, zoals gebruikelijk, het laatste woord.

Behalve dan in dit geval. Terugkijkend op deze dag in het licht van wat er kort nadien gebeurde, kwamen de volgelingen van Jezus tot de schokkende, aanstootgevende, onzinnige uitspraak dat deze dood een revolutie in gang gezet had. Dat er op die middag iets gebeurd was waardoor de wereld was veranderd. Dat de wereld, sinds die vrijdagavond rond een uur of zes, niet meer de oude was.

Onzinnig of niet, ze kregen wel gelijk. Ongeacht of we in Jezus geloven, of we ons in zijn onderwijs kunnen vinden, laat staan of we blij worden van de beweging die nog altijd zegt hem na te volgen, we ontkomen er niet aan zijn kruisiging als een van de grote keerpunten in de geschiedenis van de mens-

GOEDE VRIJDAG - DE DAG DAT DE REVOLUTIE BEGON

heid te zien. Net als de moord op Julius Caesar, een jaar of zeventig eerder, markeert ze het einde van een tijdperk en het begin van een nieuwe tijd.

En de eerste volgelingen van Jezus zagen er nog meer in. Zijn kruisiging leek hun van vitaal belang, niet alleen voor de geschiedenis van de mensheid, maar voor het hele verhaal over God en de wereld. Sterker nog, deze gebeurtenis had volgens hen een nieuw en schokkend zicht gegeven op de betekenis van dat woord 'God'. Zij geloofden dat de enig ware God hiermee een plotseling en dramatisch begin gemaakt had met de uitvoering van zijn reddingsplan voor de wereld.

Zij zagen deze vrijdag als de dag waarop de revolutie begon.

Zij meenden niet alleen dat Jezus uit de dood was opgewekt. Dat geloofden zij, natuurlijk, en ook dat was schandalige onzin, in hun tijd evenzeer als in de onze. Zijn opstanding gingen ze echter al vlug zien, niet alleen als een verbazend en nieuw begin op zichzelf, maar als *het gevolg van wat er op de voorafgaande vrijdag was gebeurd*. De opstanding was het eerste zichtbare teken dat de revolutie al gaande was. Meer tekenen zouden volgen.

Zo zien de meeste christenen het vandaag niet – met als gevolg dat de meeste mensen buiten de kerk het ook niet zo zien. Ik kan dat begrijpen. Toen ik voor het eerst over de dood van Jezus nadacht ging ik ervan uit, zoals de meeste christenen vandaag, want zo had ik het geleerd, dat het er bij de dood van Jezus allemaal om ging dat God mij redde van mijn 'zonde' zodat ik 'naar de hemel' kon. Natuurlijk kan dat een zeer revolutionair idee zijn voor iemand die het nooit eerder heeft bedacht. Het is alleen niet precies de revolutie waar de eerste christenen het over hadden. Sterker nog: op zichzelf genomen houdt deze manier van zeggen een aanzienlijke vertekening in van wat de eerste Jezusvolgelingen zeiden. Zij hadden het over iets groters, iets gevaarlijkers, een veel explosievere zaak. Die persoonlijke betekenis wordt niet losgelaten. Dat wil ik meteen duidelijk stellen. Maar ze is vervat in het grotere verhaal. En daar wordt die betekenis niet kleiner maar groter van.

Of om het op een andere manier te zeggen: de eerste christelijke auteurs gebruikten verbluffende woorden vol verrukking en dankbaarheid, telkens als de dood van Jezus ter sprake kwam. Denk aan Paulus, die zei: 'Hij heeft mij liefgehad en zich voor mij prijsgegeven' (Gal. 2,20), of 'De Messias is gestorven voor onze zonden, overeenkomstig de Schriften' (1 Kor. 15,3).

Aanstootgevend maar van vitaal belang

Denk aan Johannes, die misschien wel de bekendste uitspraak van het Nieuwe Testament opschreef: 'Want alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft' (3,16). In al deze gevallen gaat de aandacht uit naar Jezus' dood aan het kruis, niet naar de opstanding. Ze moeten centraal staan in iedere authentieke beschrijving van wat er volgens de eerste christenen gebeurde toen Jezus stierf. Maar op zichzelf, zonder aandacht voor de grotere elementen in het beeld, kunnen ze aanleiding zijn voor een puur persoonlijke of zelfs egocentrische kijk op de zaak, die dan misschien wel tegemoetkomt aan onze directe behoeften (behoefte aan vergeving in het heden en redding in de toekomst), maar die geen enkel verschil maakt voor de rest van de wereld.

Dat het verder geen verschil maakt, daar zien sommige mensen weliswaar juist iets goeds in. Zij zeggen dan dat we in de wereld niet thuis zijn. Jezus heeft ons gered en hij neemt ons mee naar elders. Maar de vroege christenen zeiden duidelijk: de dood van Jezus maakt alle verschil van de wereld, alle verschil *voor* de wereld. De revolutie was begonnen. Ik wil in dit boek laten zien wat dit betekent en hoe we door een vollediger beeld, geworteld in het Nieuwe Testament, het vermogen kunnen krijgen om aan die revolutie deel te nemen. Volgens het boek Openbaring maakt de dood van Jezus van ons geen geredde stukken onbenul, maar mensen met de roeping om een cruciale rol te spelen bij Gods bedoelingen met de wereld. Begrijpen wat er op die vreselijke vrijdagmiddag precies gebeurde is een grote stap naar het realiseren van die roeping.

Maar of we het begrijpen of niet, het valt niet te ontkennen dat het kale feit van Jezus' kruisiging en het kruis zelf als symbool nog altijd een enorme kracht hebben in de wereld. We moeten hier een ogenblik bij stilstaan voordat we verdergaan. Want dat dwingt ons om nogmaals de kernvraag te stellen: waarom is dat zo?

Geboeid door het kruis

Onlangs vestigde iemand mijn aandacht op een energieke, jonge organisatie die luistert naar de naam 'Jesus Army'. Die heeft uiteraard een website, en

GOEDE VRIJDAG - DE DAG DAT DE REVOLUTIE BEGON

ik moet bekennen dat ik bij mijn eerste bezoek aan de website verwachtte alleen maar versleten clichés en afgezaagde slogans te zullen aantreffen. Niets daarvan. Hij gaf het gevoel van een nieuwe ontdekking en liet een breder scala van geestelijke tradities en praktische programma's zien dan ik had verwacht. Maar in de kern bleef het een door en door traditioneel verhaal, zoals te zien is aan een item dat mijn aandacht trok. Het is een kort stukje over de kruisiging van Jezus, de gebeurtenis die het onderwerp van dit boek vormt. Het stukje vraagt onze aandacht voor de vreemde, misschien zelfs revolutionaire kracht die deze gebeurtenis nog altijd blijkt te hebben, alle hedendaagse spot en scepsis ten spijt:

Je ontkomt er niet aan. Het is overal.

Het kruis.

In huizen, films, schilderijen, pop-video's. Als oorbel of armband. Op leer of denim genaaid of gestempeld. ...

Wat zou Coca-Cola of McDonald's ervoor geven om eigenaar te zijn van een symbool dat miljoenen mensen dagelijks om hun hals dragen? Het kruis is het universele christelijke symbool, erkend door miljoenen christenen over de hele wereld als het ene zichtbare teken van hun geloof. Is dat apart of niet? Want het kruis was oorspronkelijk een symbool van lijden en nederlaag. De Romeinse keizer bracht duizenden vijanden om het leven door ze aan een houten kruis te spijkeren.

Het is zoiets als een galgje om je hals dragen. Of een gouden injectie-naald aan je ketting.

Jezus werd 2000 jaar geleden geëxecuteerd door de Romeinen. Maar christenen geloven dat Jezus niet dood bleef – dat Jezus de dood versloeg en weer opstond, buiten bereik van de dood.

Dat maakt van het kruis geen teken van de dood, maar een teken van het einde van de dood.

Een teken van hoop, een teken van mogelijkheid – voor ieder mens.

Daarom dragen christenen kruisjes.

Het Jezus Leger draagt felrode kruisjes en deelt ze uit. Chris (38): 'Wij delen honderden kruisjes uit. De mensen vinden ze leuk. In ultraviolet licht gloeien ze op, vandaar dat ze populair zijn bij clubbers! Maar alle

Aanstootgevend maar van vitaal belang

soorten mensen vinden ze leuk en gebruiken ze als hulpmiddel om aan God te denken of om te bidden.’

‘Door het design vallen ze op,’ zegt hij verder. Het kruis van Jezus betekent dat we vergeving kunnen krijgen en een nieuwe start kunnen maken. Zelfs de dood is onderuitgehaald.’

‘Dat mag best eens luid worden uitgeroepen.’¹

Dit ene pittige fragmentje geeft heel wat stof tot nadenken. Het is duidelijk niet bedoeld als een geraffineerd stukje theologie, dan wel Bijbeluitleg, maar dat is waar het ten dele juist om gaat: de kruisiging van Jezus is klip-en-klaar een grimmig feit, ingekerfd in echte tijd en ruimte en belangrijker nog, in het echte vlees en bloed van een mens. Mensen weten in onze dagen intuïtief dat het een krachtige en diepe betekenis voor hen heeft. Anderen zien er uiteraard niets anders in dan een akelig verhaal uit een lang vervlogen tijd.

Ondanks voorspellingen van mensen die ervan uitgingen dat religie in het algemeen en christendom in het bijzonder hun bekoring aan het verliezen waren in de hedendaagse wereld, hebben het feit van Jezus’ kruisdood en het evangelieverhaal daarover nog steeds een opvallende kracht in de moderne cultuur. Deze aantrekkingskracht bestaat zelfs nog voor mensen die geen enkele gedachte hebben over de precieze betekenis ervan, of zelfs maar een specifiek geloof in Jezus of in God. Hoe kan dat? Waarom maakt het kruis van Jezus van Nazaret vandaag nog steeds zo’n indruk?

In 2000 was er in de National Gallery in Londen een millenniumtentoonstelling getiteld *Seeing Salvation*. Dat was veelzeggend – vooral gezien het feit dat Europese landen veelal veel meer ‘geseculariseerd’ zijn dan de Verenigde Staten. Er waren voornamelijk artistieke verbeeldingen van de kruisiging van Jezus te zien. Er kwam veel geschamper van critici. Al die oude schilderijen van iemand die doodgemarteld wordt! Moesten we daar nou zalen vol van bekijken? Het grote publiek trok zich gelukkig niets van de critici aan en stond zich te verdringen om kunst te zien die, net als de kruisiging zelf, een kracht lijkt te bezitten voorbij de theorie en voorbij de argwaan.

De directeur van de National Gallery, Neil McGregor, werd daarna directeur van het British Museum en vervulde die functie tien jaar lang op

uitmuntende en effectieve wijze. In deze laatste functie verwierf hij, alvorens een dergelijke positie in Berlijn te aanvaarden, als laatste object een eenvoudig maar indrukwekkend kruis, gemaakt van stukjes van een kleine boot. De boot had vluchtelingen uit Eritrea en Somalië vervoerd en was voor de kust van het Italiaanse eiland Lampedusa, ten zuiden van Sicilië, op 3 oktober 2013 verongelukt. Van de 500 mensen die aan boord waren, verdronken er 349. Een plaatselijke handwerksman, Francesco Tuccio, was diepbedroefd dat er niet meer gedaan had kunnen worden om mensenlevens te redden. Hij maakte diverse kruisen van stukjes scheepswrak, en een daarvan werd door paus Franciscus vastgehouden bij de herdenkingsdienst voor de overlevenden. Het British Museum nam contact op met Tuccio, die speciaal voor het museum nog een kruis maakte. Hij was de directie dankbaar dat men aandacht wilde vragen voor het leed waarvoor zijn bescheiden houten object symbool zou staan. Waarom een kruis en niet iets anders?

Een ander voorbeeld trof mij sterk tijdens de 'Proms' van 2014 in de Royal Albert Hall in Londen. (Deze promenadeconcerten vormen een groot jaarlijks festival waarbij muziek van wereldklasse voor een groot publiek betaalbaar toegankelijk is.) Op 6 september 2014 dirigeerde Simon Rattle een buitengewone uitvoering van de *Matthäus-Passion* van Bach. De muziek werd niet alleen prachtig uitgevoerd, maar ook uitgebeeld in een choreografie van de Amerikaanse regisseur Peter Sellars, hoogleraar aan de Universiteit van Californië in Los Angeles, vooral bekend om zijn unieke eigentijdse vormgeving van klassieke opera's en toneelstukken. In de pauze zei Sellars in een radiogesprek dat dit geen theater was; het was gebed. Wat hij hier deed, zei hij, ging ten eerste over de muzikale uitbeelding door Bach van het verhaal van Jezus' dood, en ten tweede over de moderne manier waarop wij ons zowel het verhaal zelf als de interpretatie van Bach toe-eigenen. Sellars zei helemaal niets wat leek op een specifiek christelijke geloofsbelijdenis. Maar het was van begin tot einde duidelijk dat hij het verhaal van Jezus' kruisiging zag als bij uitstek het verhaal waarin ieder mens ten volle wordt geconfronteerd met de donkerte van het menselijk leven en met de mogelijkheid om, door zelf in die verhalen te gaan wonen, daar een weg doorheen te vinden. Zoals de wereld als geheel, christelijk of niet, haar jaartelling rond de geboorte van Jezus organiseert, zo komt de reflectieve

Aanstootgevend maar van vitaal belang

wereld, christelijk of niet, regelmatig tot de ontdekking dat het verhaal van zijn dood in kunst, muziek of literatuur een unieke focus biedt op het duistere dilemma van het menselijk bestaan en tevens een stralend licht om ons erdoor te loodsen.

De voorbeelden stapelen zich op, en telkens luider klinkt de vraag: waarom? Waarom hebben deze dood en het verhaal daarover deze kracht? Het overstijgt iedere concrete uitleg, en het gaat zeker de grenzen van een expliciet christelijk geloof ver te buiten. Ik denk aan de Joodse schrijver Chaim Potok. Zijn romanfiguur Asher Lev zoekt naar beelden die uiting geven aan de pijn van het moderne Jodendom. Het enig bruikbare dat hij kan vinden is – tot voorspelbaar afgrijzen van zijn geloofsgemeenschap – het tafereel van de kruisiging. Hij schildert dat op nieuwe en schokkende manieren. Ik denk aan het slot van het eerste Harry Potter-verhaal, waar blijkt dat Harry als klein kind gered is door de liefderijke zelfopoffering van zijn moeder. En zo kunnen we doorgaan.

Sceptische mensen kunnen heel goed van mening blijven dat de executie van Jezus maar een van de duizenden gevallen van kruisiging door de Romeinen in de Levant is geweest. Maar dit specifieke geval heeft nog steeds een geweldige evocatieve kracht, en dit om redenen die blijkbaar verdergaan dan culturele tradities. En zoals in de middeleeuwen veel mensen merkten dat ze verbinding met dat verhaal kregen via meditatie over de ‘passiewerktuigen’ (de gesel, de doornenkroon, de spijkers, enzovoort), zo zijn diverse menselijke elementen van het verhaal – de kraaiende haan na de leugen van Petrus dat hij Jezus niet zou kennen, de kus waarmee Judas zijn meester verraaft – in onze tijd spreekwoordelijk geworden. Het is alsof hierin is samengevat hoe verschrikkelijk verkeerd wij, mensen, de dingen aanpakken, maar tegelijk komt het allemaal in een bredere en sterkere betekeniscontext te staan.

Kijken we naar de meer expliciet christelijke weergaven, dan komt hetzelfde nog sterker naar voren, vooral wanneer je merkt dat het kruis, ook al is het zo’n simpel symbool, op een of andere manier weigert om zich in een puur cliché te laten veranderen. In de gelauwerde film *The Mission* (1986) van Roland Joffé is het verhaal geheel doortrokken van diverse gedaanten van het kruis. Het begint met de dood van een van de vroege jezuïtische mis-

GOEDE VRIJDAG - DE DAG DAT DE REVOLUTIE BEGON

sionarissen onder een verre Zuid-Amerikaanse indianenstam, de Guarani. Ze binden hem vast op een houten kruis en laten hem zo afdrijven naar de grote watervallen van Iguazu. Dat tafereel leverde het beeld voor de film-affiche. Het verhaal eindigt met de moord op de weerloze stamhoofden terwijl ze in processie de symbolen van de kruisiging ronddragen: ze worden omsingeld en neergeschoten door de Portugese koloniale macht, die van de inboorlingen liever slaven dan christenen maakt. De betekenis van het kruis – vooral de scherpe tegenstelling tot de wereldse omgang met macht – mag als een groot vraagteken boven het hele verhaal blijven hangen.

Nog weer explicieter zijn de vele manieren waarop het kruis beschreven wordt in de klassieken van de christelijke literatuur. In de beroemde *Christenreis* (1678) van John Bunyan zien we de hoofdpersoon, Christen, voortploeteren terwijl hij een enorme last op zijn schouders meedraagt. Hij komt ten slotte aan een plaats waar, in Bunyans weergaloze beschrijving,

een Kruis stond, en wat lager, onderaan, een graf. En ik zag in mijn droom dat, juist toen Christen boven bij het Kruis kwam, zijn Last van zijn schouders afgleed en langs zijn rug viel en begon te rollen, en bleef rollen tot bij de opening van het Graf, en daarin viel, en ik heb er nooit meer iets van gezien. ... Daarop werd Christen blij en opgelucht, en sprak met een vrolijk hart: *Hij heeft mij rust gegeven door Zijn smart, en leven door Zijn dood*. Toen bleef hij enige tijd staan kijken en verwonderde zich. Want het verbaasde hem zeer dat de aanblik van het Kruis hem zo ontdeed van zijn Last.²

Laat me uit wel duizend andere mogelijkheden nog één ander voorbeeld noemen van de manier waarop de kruisiging van Jezus kennelijk een kracht heeft die iedere poging tot wegdeneren ver te boven gaat. Een rooms-katholieke aartsbisschop (ik heb nog niet kunnen achterhalen wie het was; het verhaal is heel bekend) vertelt hoe drie ondeugende knapen de priester van hun plaatselijke kerk een poets wilden bakken bij de biecht. Ze gingen om de beurt de biechtstoel in om allerlei ontzettende zonden en misdaden op te biechten en dan te zien hoe de priester zou reageren. De eerste twee gingen er na het biechten snel vandoor, maar de priester hield de derde tegen,

Aanstootgevend maar van vitaal belang

deed alsof hij hem serieus nam en zei dat hij hem een penitentie ging opleggen. De jongeman moest naar het andere eind van de kerk lopen, naar de figuur van Jezus aan het kruis. Hij moest Jezus in het gezicht kijken en drie keer zeggen: ‘U deed dat alles voor mij, en het interesseert me nog niet *dat*’ – vingerknippend bij het woordje ‘dat’. De knaap deed het. Hij deed het nog eens. Bij de derde keer bleek het niet meer te lukken en hij barstte in tranen uit. Hij liep de kerk uit als een ander mens. ‘En dit verhaal ken ik,’ besloot de aartsbisschop, ‘omdat ik die knaap was.’

Waarom? Waarom heeft dit verhaal zo’n kracht? Waar slaat het op om te denken dat er zo’n enorme kracht kan uitgaan van de dood van iemand die tweeduizend jaar geleden stierf in een afgelegen Romeinse provincie? Wat voor revolutie werd daar in gang gezet op die donkere en gruwelijke middag?

Laten we één ding nog iets duidelijker stellen alvorens verder te gaan met dit onderzoek. Je hoeft de waaromvraag niet te kunnen beantwoorden voordat het kruis dit effect kan hebben. Want ga eens na: je hoeft niets van muziektheorie of akoestiek te begrijpen om door een prachtige vioolsolo getroffen te worden, en niets van kookkunst te weten om van een goede maaltijd te genieten. Zo hoef je ook geen theoretische verklaring te hebben waarom het kruis zo’n kracht heeft om er toch door geraakt en veranderd te worden, om liefde en vergeving te ontvangen door de dood van Jezus.

Veel mensen die op die manier gegrepen werden, konden helemaal niet verklaren waarom – zoals de blogtekst van het ‘Jezus Leger’ helemaal niet verklaart hoe of waarom de kruisdood van Jezus betekent dat mensen vergeving kunnen krijgen. Het is eerder zo dat dit wijdverbreide, transculturele effect licht werpt op de nog onverwoorde of misschien wel nooit verwoorde kracht die mensen in het kruis hebben ontdekt. Het is als de schoonheid van een zonsondergang of de kracht van verliefdheid. Pogingen tot analyse of tot verklaring waarom het zo’n kracht heeft lijken de plank mis te slaan. Mensen merken dat het verhaal hen aangrijpt, dat uitbeeldingen van de kruisiging iets merkwaardig fascinerends hebben, dat het op een of andere manier goed is om een kruisje vast te houden, om ernaar te kijken, om het als concentratiepunt te nemen voor gedachten en misschien voor gebeden. Wie gespecialiseerd is (wat ik niet ben) in ‘bevrijdingspastoraat’, merkt hetzelfde: het kruis bezit een vreemde kracht waardoor schijnbare machten

GOEDE VRIJDAG - DE DAG DAT DE REVOLUTIE BEGON

van het kwaad te verslaan zijn of in bedwang gehouden kunnen worden. En miljoenen mensen hebben gemerkt, en merken nog steeds, dat er van het eenvoudige lezen van het verhaal van Jezus' dood in de evangeliën van Matteüs, Marcus, Lucas en Johannes troost en fascinatie blijft uitgaan, dat hierdoor ontzag en liefde en dankbaarheid worden gewekt.

Zo zijn er ook wereldwijd, dag aan dag en week in, week uit, miljoenen die deelnemen aan het simpele maar diepzinnige ritueel waarbij brood en wijn worden gedeeld, door Jezus zelf ingesteld minder dan een etmaal voor zijn dood. Kennelijk kon hij zo bij zijn volgelingen de betekenis van zijn dood vanbinnen doen opwellen, hen erdoor veranderen en hen een gevoel van zijn aanwezigheid en liefde bezorgen. Dat alles gebeurt niet pas wanneer je eerst een theorie in je hoofd hebt en alles netjes in logische categorieën hebt gevangen. De waaromvraag is belangrijk. Maar we stellen haar omdat we de werkelijkheid zien.

Ik heb dit voor mezelf ontdekt lang voordat ik oud genoeg was om te weten wat 'theorie' en 'werkelijkheid' was of waarom het verschil daartussen me zou moeten interesseren. Stel u voor, als u wilt: een jongen van een jaar of zeven zit om een of andere reden alleen in een rustige kamer en wordt overweldigd door een gevoel van Gods liefde zoals onthuld in de dood van Jezus. Ik kan me nu, zestig jaar later, niet meer herinneren wat mij bij die gelegenheid tot tranen bracht. Ik groeide op in een traditioneel midden-orthodox christelijk gezin, ging naar de plaatselijke anglicaanse kerk (heel onspectaculair naar hedendaagse maatstaven), raakte vertrouwd met veel gebeden, gezangen, en Bijbelgedeeltes die zomaar bij me zouden kunnen 'binnenkomen'. De ouderwetse Bijbeltaal kon de eenvoudige maar krachtige uitspraken niet smoren: 'Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijnen eniggeboren Zoon gegeven heeft' (Joh. 3,16); 'God bevestigt zijne liefde jegens ons, dat Christus voor ons gestorven is, als wij nog zondaars waren' (Rom. 5,8); '...des Zoons Gods, die mij liefgehad heeft en zichzelf voor mij overgegeven heeft' (Gal. 2,20); 'noch dood noch leven ... noch enig ander schepsel zal ons kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus, onzen Heere' (Rom. 8,38-39). Enzovoort.

En dan waren er de grote kerkliederen, tenminste in mijn traditie, zoals 'My Song is Love Unknown':

Aanstootgevend maar van vitaal belang

*Met liefde ongekend
treedt Hij mij tegemoet;
wie arm aan liefde is
leeft toch van zijn tegoed.
Waarom zoekt Hij
met liefde zoet
mijn vlees en bloed,
omarmt Hij mij?
Hier sta ik, Heer, en zing,
zolang ik ademhaal.
Bij niemand anders vind
ik zo'n royaal onthaal.
Uw vriendschap vraagt
om mijn gezang
dit leven lang,
waar U mij draagt.³*

Minder rijk aan poëzie of theologie maar evengoed ook memorabel was het bekende lied 'There is a Green Hill Far Away' van C.F. Alexander:

*Er is een heuvel, ver van hier,
zijn naam is Golgota;
daar stroomde eens de heilsrivier,
vol leven en gena.*

*Richt naar het kruis uw oog en zie,
daar stierf Gods Zoon voor u;
versmaad, o vriend, dat offer niet,
kom tot de Heiland nu.⁴*

Op een heel ander poëtisch niveau heb je het majestueuze 'Praise to the Ho-liest in the Height'. Ik kende de tekst al jaren voordat ik de prachtige toonzetting door Edward Elgar in *The Dream of Gerontius* leerde kennen:

GOEDE VRIJDAG - DE DAG DAT DE REVOLUTIE BEGON

*O wondre liefde, o wijsheid Gods,
toen zond' ons 't licht benam,
hebt Gij 't verlossend pad gebaad:
een tweede Adam kwam.*

*De liefde is zo wijs en goed:
wat eens in Adam viel,
ons menselijke vlees en bloed,
wordt leven weer en ziel.*

*Hij die voor ons gestreden heeft
alleen, man tegen man,
als God en mens geleden heeft
wat niemand lijden kan,*

*in het verborgne van de hof,
aan 't kruis in stervensnood,
heeft Hij aan ons de weg geleerd
door lijden en door dood.⁵*

En dan was er nog, althans in mijn traditie, het allerbekendste lied voor de Goede Vrijdag – de machtige meditatie van Isaac Watts over Galaten 6,14, ‘When I Survey the Wondrous Cross’:

*O kostbaar kruis, o wonder Gods,
waaraan de Prins der glorie stierf;
ik wil om U zijn zonder trots,
ik acht verlies wat ik verwierf.*

*De aarde zelf is veel te klein
voor wie U waarlijk loven wil.
Uw liefde is een groot geheim,
zij vraagt geheel mijn hart en ziel.⁶*